

**Szegedi Tudományegyetem
Mezőgazdasági Kar
Precíziós agrárgazdálkodási
szakmérnöki képzés**

**PRECÍZIÓS ÖNTÖZÉS ÉS
VÍZGAZDÁLKODÁS**

Dr. Hupuczi Júlia

**Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.
Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014**

Tematika:

Olvasási idő: 15 perc

I. Talajfizikai paraméterek

1. A talaj fizikai tulajdonságai
2. A talaj fizikai tulajdonságainak mérése
3. A talaj víztartalma
4. A talaj víztartalmának mérése
5. A talaj víz- és hőgazdálkodásának összefüggései

II. Biológiai paraméterek

6. A víz felvétele különböző talajállapotok és víztartalmak mellett

III. Vízminőségi paraméterek

7. Az öntözővíz fizikai mutatói (valós idejű online oktatással)
8. Az öntözővíz kémiai mutatói (valós idejű online oktatással)
9. Az öntözővíz minősítése (valós idejű online oktatással)

IV. Meteorológiai paraméterek

10. A csapadék eloszlása, szélsőségei
11. Összefüggések a Kárpát-medence klimatikus viszonyai és a szélsőséges csapadékhelyzetek között

V. Öntözés

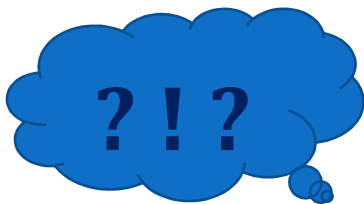
12. Az öntözés gazdasági jelentősége (valós idejű online oktatással)
13. Az öntözés idejének meghatározása
14. Öntözési vízigény

VI. Öntözési módok

15. Felületi öntözési mód
16. Esőszerű öntözési mód
17. Mikroöntözési mód

VII. Precíziós öntözés

18. Precíziós öntöző berendezések
19. VRI

A tantárgy első témaköre a talajt érinti. Öntözés szempontjából elengedhetetlen a talaj behatóbb ismerete:

- tudnunk kell, hogy milyen tényezők alakítják a víz beszivárgását és talajbeli mozgását
- ismernünk kell a talajban mozgó vagy éppen nem mozgó víz különböző formáit
- fel kell ismerjünk az összefüggéseket, hogy a talaj tényleges állapota hogyan befolyásolja a vízpótlást

A második témakör a növények oldaláról vizsgálja a vízgazdálkodást:

- Hogyan tudja a növény a vizet hasznosítani a különböző talajállapotok és víztartalmak mellett?
- Milyen vízigényei vannak a különböző kultúrnövényeknek?

A harmadik témakör az öntözött víz paramétereit vizsgálja:

- meg kell ismernünk az öntözővíz legfontosabb fizikai és kémiai mutatóit
- tudnunk kell, hogy mely paraméterek kulcsfontosságúak az öntözővíz minősége és használhatósága szempontjából

A negyedik témakör a meteorológiai vonatkozásokat vizsgálja:

- megismerjük szélsőséges csapadékhelyzeteket
- kiderül, hogy miért olyan kiszámíthatatlan hazánk időjárása
- fontos tudnunk, hogy milyen helyzetet teremthet a klímaváltozás

Az ötödik témakör az öntözéssel foglalkozik:

- megnézzük, hogy mi a jelenlegi magyarországi helyzetkép
- megismerkedünk az öntözéshez kapcsolható alapfogalmakkal

A hatodik témakör az öntözési módokat tekinti át

- megnézzük az egyes öntözési módokat, azok előnyeit és hátrányait

A hetedik témakör a precíziós öntözést részletezi

- megismerkedünk a VRI fogalmával
- valamint áttekintjük a precíz öntözés lehetséges módjait

Ebben a leckében a növények vízháztartásával foglalkozunk.

- Szó lesz a víz felvételéről
- a víz leadásáról
- a növények vízigényeiről

A növényi életműködés alapfeltétele a környezettel folytatott energia- és anyagcsere. A különböző vadon élő és termesztett növények földrajzi elterjedésének éghajlati határai vannak. Ebből arra tudunk következtetni, hogy a növényeknek hőmérsékleti, fény- és nedvesséigényei vannak, és ezek az igények eltérő módon elégülnek ki a különböző környezetekben.

Az igények kielégítésének mértékét a **termőhely** adottságai határozzák meg. A vadon élő növények elterjedésük mértékével alkalmazkodnak a természeti környezethez, míg a termesztett növények esetében fontos szerepet tölt be az emberi beavatkozás.

A növényfajok nemcsak elterjedésükkel alkalmazkodnak az élőhely paramétereire, hanem a növekedési és fejlődési ciklusuk is a környezetre jellemző módon alakul. Ezzel a kérdéskörrel foglalkozik a **fenológia**, vagy más néven jelenségtan.

Pontosan mit vizsgál?

A növények és az állatok egyedfejlődésében a növekedési és fejlődési jelenségek naptári időpontját figyeli, valamint a környezeti hatások (időjárás, talaj, domborzat) elemzését végzi, feltárja a jelenségek tér- és időbeli alakulásában mutatkozó törvényszerűségeket.

Tulajdonképpen a vegetációs időszakot fenofázisokra bontja. Egy-egy fázis kezdetét egy új növényi szerv megjelenése, szervek számának változása jelez.

A fenológiai fázisok időtartama függ a különböző meteorológiai elemektől (hőmérséklet, csapadék, napsugárzás).

A meteorológiai elemeknek fajtaigény-szerinti optimum értéke van, ami kapcsolatban áll más elem optimumával. Valós körülmények között sosincs mindig minden elem optimumban!

A minimum és a maximum is hátráltató, ilyenkor a fázisok tartalma elnyúlik vagy lerövidül.

A fenológiai események dinamikája, hossza tükrözi a környezeti elemek minőségét.

A fázisok hossza a környezeti tényezők alapján becsülhető.

Ez az anyagrész nem a fenológiáról szól, de fontos ismernünk az alapjait.

Miért?

Azért, mert a szántóföldi növénytermesztés, a kert- és erdőgazdálkodás egyik legfontosabb kérdése, hogy a környezet hogyan befolyásolja a növények fejlődését.

Hiszen a termesztett növények esetében a jobb teljesítményt a növény igényeinek kielégítésével érhetjük el, ezt adott termőhelyen közvetve, a környezeti tényezők módosításával tudjuk megtenni.

A legkevésbé befolyásolható környezeti tényező az időjárás. Fontos tehát a meteorológiai és növényfenológiai adatok egyidejű gyűjtése, ez alapján lehet meghatározni az időjárás hatását a növényre.

Az éghajlat és az időjárás két legfontosabb mérhető paramétere a hőmérséklet és a csapadék. Mi vízgazdálkodás szempontjából természetesen a csapadékot és annak pótlását tartjuk szem előtt, de fontos tudnunk, hogy a növényi fenofázisok alapvetően hőmérsékletfüggők.

A hőmérséklet genetikailag meghatározott ritmusban fejti ki hatását, de szerepe kölcsönhatásban áll egyéb tényezőkkel. Ezért az adatok ismerete fontos, de ennek a fontosságnak az aránya növényenként és területenként változik.

Valamint azzal is tisztában kell lennünk, hogy a növények vízfelvételét és leadását is jelentősen befolyásolja a hőmérséklet.

Nézzük a vízpótlással kapcsolatos legfontosabb biológiai paramétereket!

Mindenki számára alapvető tény, hogy a víz a növények életfeltétele.

- Sejtalkotó: a protoplazma 80-85%-a
- Tápanyagok felvételénél oldószer és szállítóanyag
- A növények hőszabályozásában magas fajhője miatt alapvető (a párologtatás nagy energiafelhasználással jár)
- Fotoszintézis alapanyaga
- Biokémiai folyamatokban reakcióközeg
- A turgornyomás fenntartója
- Növényi szövetek víztartalma eltérő, magvaké 13-15%, görögdióé 98%
- 1 gramm szárazanyag előállításához 500 gramm víz felvételére-szállítására-leadására van szükség
- Meleg nyári napon egy óra alatt kicserélődik a levelek víztartalma

A NÖVÉNY VÍZFORGALMA

Vízforgalom = felvétel + szállítás + leadás

A vízáramlás iránya: a nagyobb vízpotenciálú helytől a kisebb vízpotenciálú hely felé.

Vízpotenciál*: az a munka, melyet egységnyi térfogatú anyagra kell kifejteni, hogy a benne levő vizet szabaddá tegyünk, mértékegysége a megapascal (MPa), $1 \text{ MPa} = 10 \text{ bar} = 10 \text{ atmoszféra nyomás}$.

A talaj vízpotenciálja mindig magasabb, mint a légköré, a vízpotenciál-különbség miatt a víz a légkör felé mozog a növényen keresztül.

* Részletesebb magyarázatot lásd a lecke végén!

I. VÍZFELVÉTEL elegendő talajnedvesség jelenlétében történhet, a folyamat intenzitását a talajhőmérséklet befolyásolja.

A magasabb talajhőmérséklet növeli a molekulák mozgását és a sejthártya permeabilitását.

A gyökér vízfeltételének feltétele: a sejtnedv vízpotenciálja alacsonyabb (negatívabb) a talaj felvehető vízkészletének vízpotenciáljánál.

Vízpotenciál értékek:

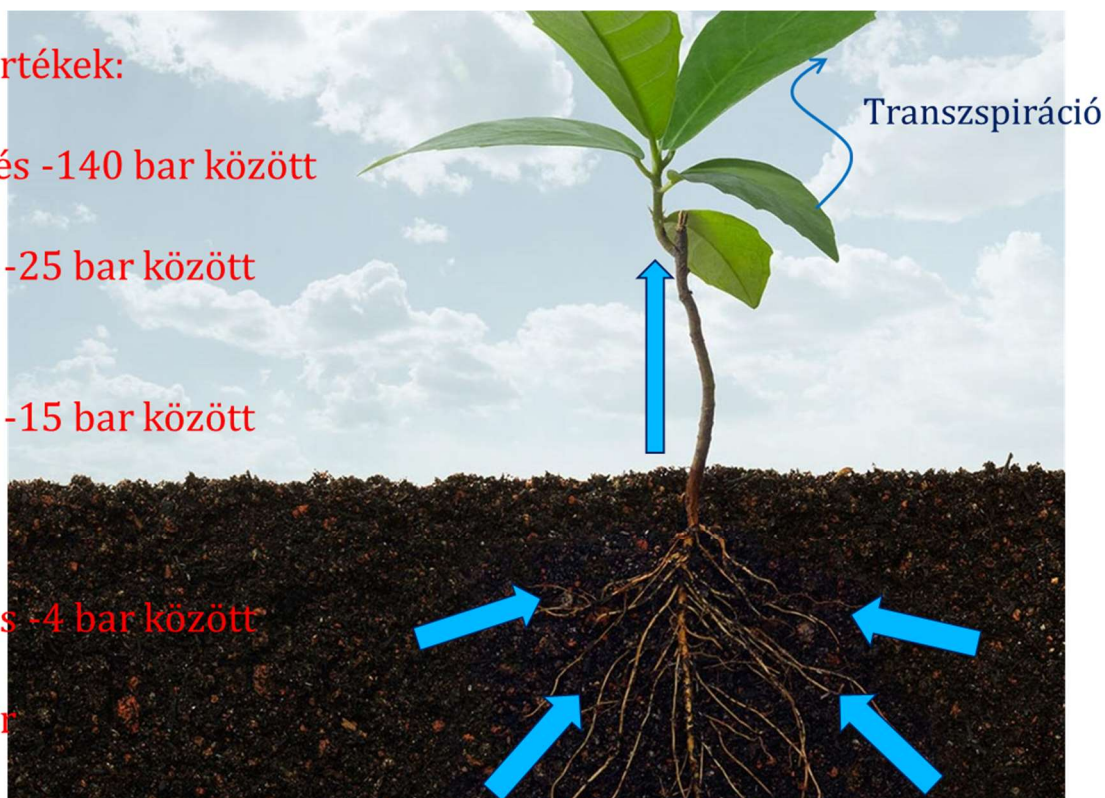
LEVEGŐ: -940 és -140 bar között

levelek: -5 és -25 bar között

trachea: -5 és -15 bar között

gyökerek: -2 és -4 bar között

TALAJ: -1 bar

1. ábra: A növény vízforgalma

A talaj száradásával annak vízpotenciálja egyre negatívabb lesz, amihez a növények többféle módon alkalmazkodnak. A vakuólumokban lévő oldat koncentrációjának a növelésével csökkentik ozmózisnyomásukat, így környezetüknél negatívabbá válik a vízpotenciáljuk is.

A vízfelvétel megszűnik, ha a talaj vízpotenciálja egyenlővé, vagy alacsonyabbá válik a gyökérszőrökben uralkodó viszonyoknál.

Általánosan elfogadott, hogy ha a talaj vízpotenciálja eléri a -15 bart, akkor állandó hervadási pontról beszélünk.

A gyökér hidraulikus vezetőképessége a gyökér szöveteinek a légzésétől függ. Kísérletileg igazolt, hogy az alacsony hőmérséklet, a légzésgátlás, vagy az anaerob feltételek csökkentik a gyökérből tovább szállított víz mennyiségét. Ezért hervadnak a vízzel telített talajban növekvő, így a levegőtől elzárt gyökerű növények.

II. VÍZSZÁLLÍTÁS: a gyökértől a párologtató felületig történő víztovábbítás, nagy része nem igényel energiát, passzív folyamat.

A hosszútávú víz/oldatszállítás a növényben az elhalt tracheákon és tracheidákon át történik. Az egymás fölött elhelyezkedő sejtek harántfala perforált, ezért hatékony, kis ellenállású szállítási utat biztosítanak. A növény csúcsi része (a levélzet) negatív hidrosztatikus nyomású, vagyis szívó hatású.

A levélben a mezofill sejtek közvetlen kapcsolatban vannak a légterrel. A vízleadás hatására a mezofill sejtek felületén és a sejtközi járatokban

meniszkuszok* (görbületek) alakulnak ki, amelyek szívóhatást fejtenek ki. Ez adja a szívóerőt.

Minél több vizet ad le a levél, annál kisebb sugarúak a mezofill sejtek felszínén kialakuló meniszkuszok, és annál nagyobb a szívóhatás, ami a gyökerektől a levelek felé irányuló víz/oldatszállítás hajtóereje.

III. VÍZLEADÁS: A párologtatás (transzspiráció) során a növény a szervezetében lévő vizet vízgőz formájában a környezetébe kibocsátja.

A transzspiráció mértékét a növény szabályozni képes. **A vízleadás a sztomákon keresztül valósul meg**, sztomák célja, hogy maximális CO₂-felvétel mellett minimalizálják a felesleges vízvesztést. A sztomák nyitódását, a vízleadás elindítását a sugárzás generálja. Nyáron ez már kora reggel bekövetkezik.

Transzspiráció délelőtt fokozódik, dél körül van a maximum (ha nincs vízhiány).

Párolgás mozgatóereje a légkör nedvességbefogadó képessége, minél nagyobb a talaj és a levegő közti vízpotenciál-különbség, a levegő páraéhsége annál nagyobb, így a vízszállítás intenzívebb.

A párologtatás jelentősége:

- friss víz felvétele csak a növény által korábban felvett víz leadása után lehetséges
- a transzspiráció szívó hatása szállítja a gyökérzet által felvett vizet és ásványi anyagokat az asszimiláció helyére (levelek)
- a víz nagy párolgáshője miatt a párologtatás hőt von el a növényi szövetektől, ami meggátolja azok túlmelegedését

Ha vízhiány lép fel, a transzspiráció mérséklődik, vagy meg is szűnik.

A környezeti tényezők hatása a transzspiráció intenzitására:**Napszak**

- transzspiráció intenzitása nappal = 10x transzspiráció intenzitása éjszaka
- nappal: sztomák fotoaktív nyitódása a meleg hatására → sztomás transzspiráció nő;
- éjjel: a sztomák általában zártak
- transzspiráció maximuma: déli – kora délutáni órák, déli forróság és légszárazság → zárt sztomák

Légmozgás

- párás légréteg elszállítása → a transzspiráció fokozódik
- tartós légmozgás → sztomazáródás → transzspiráció csökken (3-4 m/s felett)

Növényállomány

- zárt állomány: nagyobb páratartalom → transzspiráció intenzitása kisebb, mint nyílt állományban
- a párologtatás a felső levelekben intenzívebb, mint az alsókban

Növények termőhely szerinti csoportosítása:

Hidrofitonok – vízbe merülő növények

Higrofitonok – nedvességedvelő szárazföldi növények

Mezofitonok – közepes vízigény, ~ mérsékelt égöv

Xerofitonok – szárazságtűrők

A növényállomány vízháztartási helyzete optimális, amennyiben a rendelkezésre álló víz a növényállomány vízigényét kielégíti és nem károsítja. Szélsőséges, ha káros vízhiány vagy káros víztöbblet alakul ki. Az átmeneti a szabadföldi növénytermesztésre jellemző.

Növényállomány vízigénye az az egységnyi idő alatt felvett vízmennyiség, amelynek felvétele esetén az anyagcsere-folyamatok, a növényi test hőmérsékleti szabályozása és gyarapodása zavartalan.

Maximális vízigény: amit károsodás nélkül képes elfogyasztani a talaj nedvességtartalmából.

Minimális vízigény: legkisebb vízmennyiség, amelynél károsodás még nem következik be.

Tenyészydőszak alatt folyamatosan változik, legnagyobb a vízigény általában intenzív tömeggyarapodás és virágzás idején.

Ásványi tápanyagok szintén befolyásolják a vízigényt, pl. a nitrogén növeli a vízigényt, a foszfor és a kálium általában csökkenti.

Állománysűrűség növekedésével nő a vízigény.

Rövidebb vízhiányos időszakokat a növényzet át tud vészelni, azonban a hosszabb száraz időszak megzavarja a növények folyamatos vízellátását, a bennük zajló fiziológiai folyamatokat.

Ezek a zavarok vissza nem fordítható károsodásokhoz vezethetnek a növény fejlődésében, növekedésében, termés kialakulásában.

A vízhiányos állapot szélsőséges esete az aszály. De többféle aszály létezik attól függően, hogy mit vizsgálunk.

Meteorológiai aszály: olyan meteorológiai helyzet, amikor a csapadék kevés, a hőmérséklet magas, így az evapotranszspiráció értéke nagy. Az eltéréseket a sokéves meteorológiai megfigyelések, mérések alapján megadott átlaghoz viszonyítva teszik.

Hidrológiai aszály: adott terület vízháztartásában olyan jellegű változások indulnak meg, amikor a jellemző egyensúly felborul. A csapadék, párolgás kedvezőtlen, a felszíni és felszín alatti vizek megcsappannak. Míg az előző szemlélet csak a meteorológiai adatokra támaszkodik, addig a hidrológiai aszály fogalma a meteorológiai és a hidrológiai jelenségeket is figyelembe veszi.

Agronómiai aszály: A növénytermesztési tér, és az azon levő növényállomány tartós és nagymértékű vízhiánya, amely mellett a növényállomány visszafordíthatatlan és jelentős károkat szenvedett. Ez pedig fiziológiai megközelítés.

Formái:

- Talajaszály: DV (diszponibilis víz) < 30-50%
- Légköri aszály: alacsony relatív páratartalom, meleg, száraz szél
- Fiziológiai aszály: a gyökérzóna és a transzspirációs zóna nagy hőmérséklet-különbsége miatt a gyökér vízfelvételi zavaraként jön létre. Ezt az alacsony talajhőmérséklet okozza.

Légköri aszály: levegő relatív nedvességtartalma 40% alá süllyed, és a hőmérséklet meghaladja a 30 °C-ot.

Nyári félévre jellemző, felhőtlen égbolt, erőteljes besugárzás és szélcsend jellemzi.

Ha a relatív nedvességtartalom alacsony, akkor nő a légkör által kifejtett szívóerő, a gyökér általi vízfelvétel nem tudja ellensúlyozni a levélzet vízveszteségét és a levélzet lankad.

Légköri szárazság késő délelőttől kora délutánig jellemző, ha a lankadás délután elmúlik, akkor nem a talaj vízhiánya okozta.

Ilyen esetben a levélhőmérséklet emelkedik, a fotoszintézis pedig csökken.

Mi történik vízhiány esetén?

Ehhez ismernünk kell a növényi sejtek vízviszonyait.

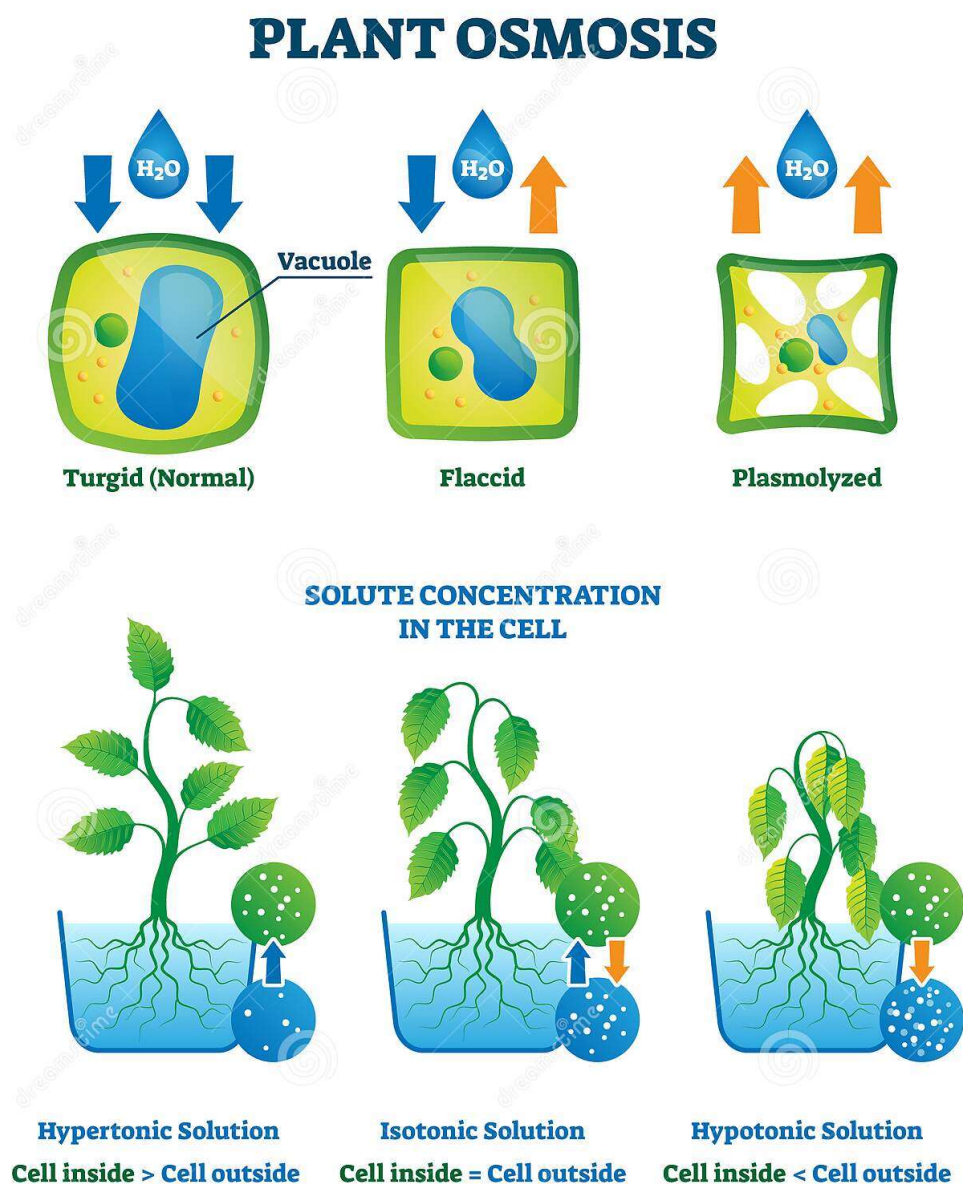
A növényi sejt egy kicsiny, rugalmas falú ozmóméter.

Sejtfal – plazmalemma – beltartalom

A beltartalom vízpotenciálja negatívabb, mint a környezeté, így vizet képes felvenni. Vízfelvételkor a vakuólum mérete nő, nekifeszíti a sejtet a sejtfalnak, a sejt kifeszül (=turgornyomás).

DE: a sejtfal és a környező sejtek ellen tartanak (szöveti feszültség)

Az ellenérő miatt nő a sejtben a hidrosztatikus nyomás, a növekvő nyomás miatt csökken a vízpotenciál negativitása, így a vízfelvétel leáll.

2. ábra: a víz jelentősége a növényi sejtben

(kép forrása: <https://www.dreamstime.com/illustration/osmosis-vector.html>)

Szöveti feszültség:

Ez az ellentartó erő és a turgornyomás együttese fontos a szervek alaktartása, szilárdsága szempontjából.

Egy szerv különböző rétegeiben eltérő lehet, pl.:

- lágy szár: eltérő a bőrszövet és a belső szövetek feszültsége – vízbe rakva felhasad és kifelé görbül.
- gyümölcsök megrepedése nagyobb esőzések során – a bőrszövet kisebb feszültségű, egy ideig kifeszül, majd felhasad.

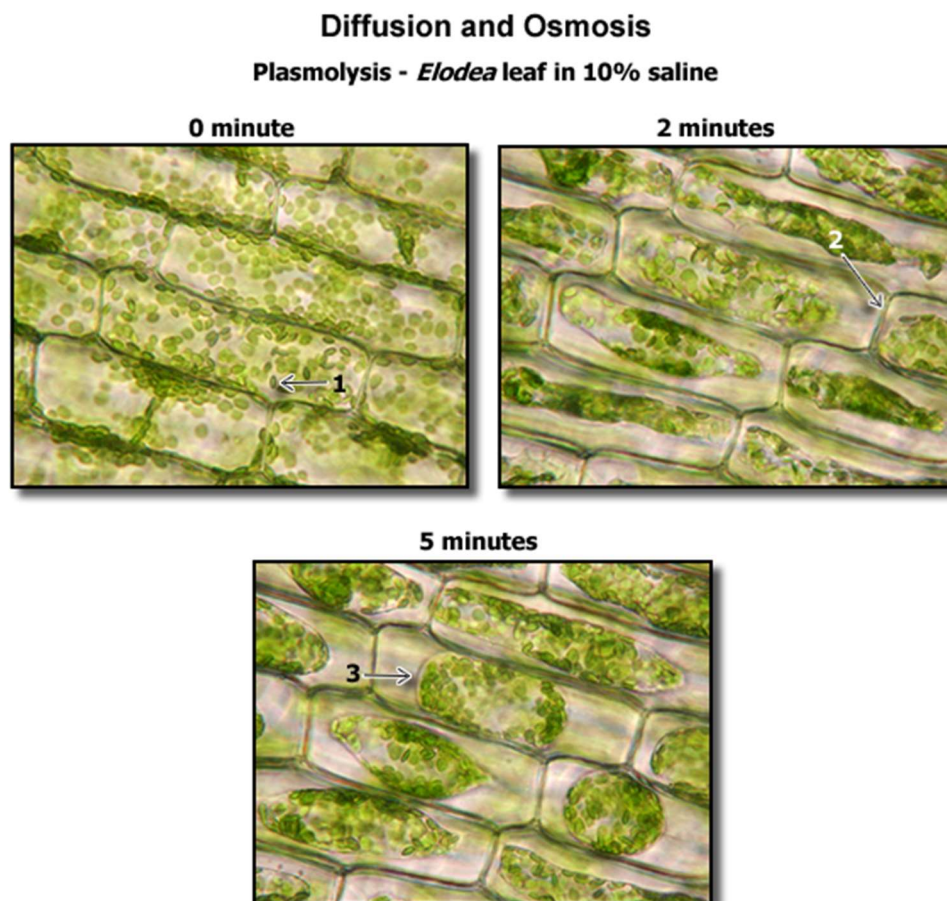
Negatív fali nyomás:

Ha a környezet vízpotenciálja a negatívabb, akkor a sejt vizet veszít és összehúzódik. A sejtfal követi ugyan, de húzóerőt fejt ki a beltartalomra – ez a negatív nyomás vízmegőrző hatású, de ha túl nagy a környezet negativitása (pl.: száraz levegő), akkor jelentéktelen.

Plazmolízis:

Ekkor a sejtfal nem követi a plazmát, hanem elválnak egymástól, a plazmalemma sérül, de még képes regenerálódni.

Kis mértékű plazmolízis esetén még reverzibilis (lankadás), de nagyobb mérvű zsugorodás már irreverzibilis (tartós hervadás).

3. ábra: plazmolízis

(kép forrása: https://favpng.com/png_view/cartoon-cancer-cell-plasmolysis-plant-cell-microscope-biology-png/Ui9g8ese)

ÖSSZEGZÉS:

A termesztett növények esetében a jobb teljesítményt a növény igényeinek kielégítésével érhetjük el, ezt adott termőhelyen közvetve, a környezeti tényezők módosításával tudjuk megtenni.

A legkevésbé befolyásolható környezeti tényező az időjárás. Elsődlegesen a csapadékhányt tudjuk pótolni.

Miért fontos ez?

Mert vízhiány esetén sérülnek a növényi sejtek és csökken a szénhidráttermelés. Ezeket a sérüléseket a növény regenerálja, ez ráadásul plusz energiát von el.

Így elsődlegesen az energiatermelés szenved hiányt. Ennek minőségromlás és termés kiesés lesz az eredménye.

KIEGÉSZÍTÉSEK:**Vízpotenciál:**

Egy rendszer vízpotenciálja (Ψ = pszí) az alábbiak szerint fejezhető ki:

$$\Psi = \Psi_P + \Psi_S$$

Ahol:

Ψ_P = nyomáspotenciál

Ψ_S = ozmotikus potenciál

A nyomáspotenciál a rendszer hidrosztatikai nyomása. Értéke élő növényekben rendszerint pozitív, míg az elhalt xilémekben negatív. A sejtekben a nyomás nagyon nagy lehet.

Az ozmotikus potenciál értékét kis molekulájú oldott anyagok és ionok befolyásolják. Értéke annál negatívabb minél sűrűbb az oldat. A tiszta víz ozmotikus potenciálja nulla.

Ha a tiszta víz vízpotenciálja a legnagyobb, akkor az oldatok vízpotenciálja ennél kisebb, azaz negatív érték. A víz a csökkenő potenciál felé áramlik.

A növekvő nyomás növeli a vízpotenciált. Termesztett növényeinkben a vízpotenciál -20-25, míg a gyomnövényekben -30 bar is lehet.

Meniszkusz:

Ha egy kémcsőbe folyadékot töltünk, akkor annak felszíne nem vízszintes, hanem mindig görbül. Ez lehet konvex vagy konkáv.

Konvex meniszkuszt akkor tapasztalunk, ha a folyadék részecskéi között nagyobb az összetartó erő, mint a folyadék és a kémcső fala közötti kölcsönhatás. Azaz a kohéziós erők nagyobbak az adhéziónál. Ennek klasszikus példája a higany.

Konkáv a meniszkusz akkor, ha az adhézió meghaladja a kohéziót. Ezek a típusú folyadékok nedvesítenek. Ilyen például a víz.

Ha kellően kis átmérőjű a kémcső, vagy a cső, akkor a kapilláris jelenséggel is számolni kell. Ez konkáv meniszkusz esetében felfelé húzza a folyadékot, míg konvex meniszkusznál lefelé nyomja azt. Lásd még: víz mozgása a talajban!

Ellenőrző kérdések:

- Hogyan történik a növények vízfelvétele?
- Milyen folyamatok szabályozzák a vízfelvételt?
- Hogyan történik a növényekben a vízszállítás?
- Hogyan történik a transzspiráció?
- Milyen folyamatok szabályozzák a transzspirációt?
- Mit nevezünk aszálynak?
- Mi az a turgornyomás és miért fontos?
- Mi az a plazmolízis?

Források:

Ördög Vince, Molnár Zoltán: *Növényélettan* (2011)

Szász Gábor: *Agrometeorológia. Mezőgazdasági Kiadó, 1988.*

<https://www.dreamstime.com/illustration/osmosis-vector.html>

https://favpng.com/png_view/cartoon-cancer-cell-plasmolysis-plant-cell-microscope-biology-png/Ui9g8ese